

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ У НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Статтю присвячено проблемі впровадження європейських освітніх стандартів у навчання іноземної мови. Автор наголошує на необхідності змін не тільки підходів до вивчення мови й методики її викладання, але й самосвідомості студентів, формування в них навичок самооцінки й самоконтролю.

Ключові слова: європейські освітні стандарти, підхід до навчання, ситуативне моделювання, самооцінка, самоконтроль.

Статья посвящена проблеме внедрения европейских образовательных стандартов в обучение иностранному языку. Автор подчеркивает необходимость изменений не только подходов к изучению языка и методики его преподавания, но и самосознания студентов, формирования у них навыков самооценки и самоконтроля.

Ключевые слова: европейские образовательные стандарты, подход к обучению, ситуативное моделирование, самооценка, самоконтроль.

The article is devoted to the problem of implementation of European educational standards in teaching foreign languages. The author underlines the necessity of changes not only in teaching approaches and methodology but also in students' self-consciousness, forming in them skills of self-assessment and self-control.

Key words: European educational standards, teaching approach, situational modeling, self-assessment, self-control.

Серед багатьох проблем, що стоять перед сучасною освітою, її відповідність європейським освітнім стандартам є визначальною, оскільки саме вона створює умови для інтеграції України у світовий освітній простір.

За роки незалежності української держави окреслено нові пріоритети розвитку освіти, створено нову нормативно-правову базу, прийнято низку законів щодо освітнього циклу. Подальшому поглибленню демократичних засад, упровадженню сучасних форм навчання, адаптації вітчизняної системи освіти до ринкових умов, забезпеченню відповідності рівня підготовки випускників українських вищих навчальних закладів європейським освітнім стандартам сприяють виконання Законів України «Про освіту» (1991), «Про вищу освіту» (2001), дотримання положень Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст.

Одним з найважливіших і пріоритетних завдань Національною доктриною розвитку освіти в Україні визначено створення спільного мовного простору, що змусило приділити велику увагу

розв'язанню проблеми вивчення мов на всіх рівнях, формуванню міжкультурного підходу на протигагу монокультурному в навчанні мов, в основу якого покладено підготовку молоді до практичного використання іноземної мови в професійній діяльності, у міжнародному та міжетнічному спілкуванні.

Реформування вищої школи України в контексті Болонського процесу зумовлює необхідність удосконалення й підвищення рівня якості мовної освіти, оскільки без володіння студентом принаймні однією іноземною мовою неможливо забезпечити виконання основних положень Болонської декларації: адаптація до норм і стандартів європейського освітнього простору, мобільність, професійна конкуренція матимуть місце лише за умови знання випускниками університетів іноземної мови та сформованих навичок комунікативної поведінки у відповідних ситуаціях академічного, професійного та повсякденного спілкування.

Європейські освітні стандарти закріплені Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної

освіти, документом, що регулює вивчення, викладання, оцінювання знань за європейською шкалою (2001) [1]. В Україні з 2005 р. вищі навчальні заклади нефілологічного профілю послуговуються Програмою з англійської мови для професійного спілкування (АМПС), розробленою на основі Рекомендацій Ради Європи.

Питанням упровадження європейських освітніх стандартів у навчально-виховний процес вищої школи приділяється багато уваги з боку вітчизняних педагогів (Г.О. Козлакова [4-6], С.Ю. Николаєва [7], О.О. Першукова [8] та ін.), філософів (К.В. Корсак [2], В.Г. Кремінь, В.П. Андрущенко), культурологів (М.М. Закович [3]) та представників інших наук. Водночас існуючі протиріччя між традиційними та новими підходами до навчання іноземної мови, переміщення акцентів у бік домінування навчання усного мовлення на шкоду писемному мовленню, нехтування індивідуальними потребами студентів нефілологічних спеціальностей у плані оволодіння ними іноземною мовою зумовили вибір теми нашого дослідження. Мета даної статті – виявити специфіку імплементації європейських освітніх стандартів у навчання англійської мови студентів нефілологічних спеціальностей.

Завданнями статті передбачається:

- охарактеризувати європейські освітні стандарти в навчанні іноземної мови студентів нефілологічних спеціальностей;
- виявити перепони на шляху імплементації європейських освітніх стандартів у навчання професійної англійської мови;
- визначити способи впровадження європейських освітніх стандартів у навчання англійської мови за професійним спрямуванням.

В одному із основних принципів Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти говориться, що «лише шляхом кращого оволодіння сучасними європейськими мовами можна полегшити спілкування та взаємодію між європейцями з різними рідними мовами заради підтримки європейської мобільності, взаєморозуміння і співпраці, та подолати упередження й дискримінацію» [1, с. 17].

Серед європейських мов найпоширенішою є англійська мова, і не тільки тому, що нею розмовляють 56 мільйонів британців; вона набула статусу мови міжнародного співробітництва та міжкультурного спілкування завдяки своїй універсальності, попиту з боку ділових людей, бізнесових кіл, молоді тощо. Поширення міжнародного впливу Сполучених Штатів Америки, країни, яка також послуговується англійською мовою як мовою перших поселенців – вихідців з Великої Британії, сприяє розповсюдженню англійської мови серед широких верств населення не тільки Європи чи Америки, а й усього світу.

Імплементація європейських освітніх стандартів у навчання англійської мови студентів нефілологічних спеціальностей передбачає оволодіння ними такими навичками спілкування, які дозволили б їм вільно почуватися та працювати в

іншомовному середовищі. За європейською шкалою це рівень B2+ – компетентний користувач. Відповідно до цього рівня випускники вищих навчальних закладів нефілологічного профілю повинні вміти: читати й повністю розуміти англійські тексти професійного спрямування, вести переговори з англійськими партнерами без перекладача, розмовляти по телефону, спілкуватись електронною поштою, заповнювати аплікаційні форми, писати звіти, рекомендації, інструкції до використання, вести робочу документацію англійською мовою та багато іншого.

Для того, щоб навчити цього студентів-нефілологів, які не завжди мають позитивну мотивацію до вивчення іноземної мови, треба вносити значні зміни в робочі програми, підходи до навчання, методику проведення занять, форми роботи зі студентами. За європейськими стандартами студент сам собі ставить мету в плані оволодіння іноземною мовою, а викладач допомагає йому вибрати найефективнішу методику для досягнення цієї мети. Більша частина навантаження припадає на самостійну роботу студента, оскільки іноземної мови «не можна навчити – її можна тільки навчитись». Кожен студент несе персональну відповідальність за свої успіхи (чи невдачі) в оволодінні іноземною мовою: для цього він навчений самоаналізу власних досягнень, самоконтролю, плануванню своєї діяльності. В європейських університетах студентів наперед ознайомлюють з графіком самостійної навчальної діяльності, термінами виконання індивідуальних завдань; за невчасне виконання завдань передбачено штрафні санкції у вигляді позбавлення балів чи незарахування роботи. Це дисциплінує студентів, дозволяє їм самостійно планувати витрати часу на навчання.

Ми розглядаємо проблему імплементації євростандартів у навчання англійської мови у двох площинах: з одного боку – це зміни в навчально-виховному процесі вищої школи, з іншого – зміни в ставленні студентів до навчання, посилення ролі самоосвіти, саморозвитку кожного суб'єкта учіння, підвищення відповідальності тих, хто вчиться, за результати власної навчальної діяльності. Відповідні кроки до внесення змін у навчально-виховний процес уже зроблено: активно впроваджується кредитно-модульна система, започатковано нові підходи до вивчення іноземної мови, з'являються сучасні навчальні посібники, всі студенти університету мають доступ до Інтернет-ресурсів тощо. Водночас недостатньо розвинута самосвідомість українських студентів ускладнює перехід до імплементації євростандартів, оскільки невирішеними залишаються питання щодо змін у ставленні студентів до процесу отримання знань, планування витрат часу на навчання, власного розвитку, підвищення відповідальності за результати учіння.

Аналіз існуючих в Україні методик навчання іноземних мов для спеціальних цілей показав, що на сьогоднішній день у робочих програмах не

враховуються індивідуальні запити студентів. Часто самі студенти, обравши фах та вступивши до університету, не знають, де вони зможуть працювати після його закінчення, тому й не усвідомлюють, наскільки важливим буде для них знання іноземної мови. Питання самоосвіти та навчання впродовж усього життя порушуються і в Програмі з англійської мови для професійного спілкування, де сказано, що вивчення іноземної мови, особливо у європейському контексті, виходить далеко за межі обов'язкової освіти. Активне використання процедурних знань («навчитись учитися») є основою ефективного і самостійного вивчення мов упродовж усього життя після закінчення вищого навчального закладу. Тож набуття процедурних знань та навичок організації власної пізнавальної діяльності є важливою метою навчання в рамках нового підходу до оволодіння професійно спрямованою іноземною мовою.

Створення в 2005 році Програми з англійської мови для професійного спілкування наразі слугує підґрунтям для втілення євростандартів у навчальний процес вищої школи. Програму було розроблено за погодженням з Міністерством освіти і науки України у відповідь на розвиток міжнародних подій для задоволення мовних потреб студентів вищих навчальних закладів різних спеціальностей. Вона також спрямована на надання викладачам і студентам мовних еталонів згідно з рівнями, визначеними Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти (2001), та на забезпечення нормативної бази у розробці навчальних курсів та планів викладачами англійської мови на факультетському рівні.

Програма АМПС як педагогічний та організаційний інструмент враховує сучасні тенденції у вивченні та викладанні мов і базується на таких принципах:

- інтернаціоналізм та плюрилінгвізм;
- демократія та рівні права;
- прозорість і гнучкість;
- варіативність;
- інтеграція.

Серед цілей Програми (практичної, освітньої, пізнавальної, розвиваючої) окремо виділено соціокультурну та соціальну мету. Соціокультурна мета передбачає досягнення широкого розуміння важливих і різнопланових міжнародних соціальних та культурних проблем для того, щоб діяти належним чином у культурному розмаїтті професійних та академічних ситуацій, у той час як досягнення соціальної мети має сприяти становленню критичного самоусвідомлення та вміння спілкуватись у постійно змінюваному міжнародному середовищі.

Аналіз змісту Програми АМПС свідчить, що він спрямований на формування професійної комунікативної компетенції, яка розглядається як мовна поведінка, що є специфічною для академічного і професійного спілкування. Мовна поведінка вимагає набуття як лінгвістичної

(мовленнєвих умінь та мовних знань), так і прагматичної та соціокультурної компетенцій, необхідних для виконання завдань, пов'язаних з навчанням та роботою. Соціокультурна компетенція, як зазначено в Програмі, є «невід'ємною частиною її змісту і спрямована на розвиток розуміння й тлумачення різних аспектів культури і мовної поведінки у професійному середовищі. Вона сприяє розвитку вмінь, характерних для поведінки в різних культурних і професійних ситуаціях, та реагування на них» [10].

Програма АМПС стимулює самостійність студентів та усвідомлення ними власних стилів навчання. Вона спрямована на розвиток загальних навичок критичного мислення, вирішення проблем, презентації ідей тощо. У такий спосіб вона допомагає розвивати мовну, прагматичну та міжкультурну компетенції студентів і їхню здатність до самостійного вивчення мов.

Рівень володіння мовою B2+, тобто стандартні вимоги на здобуття ступеня бакалавра за міжнародноприйнятими рівнями володіння мовою для різних спеціальностей, передбачає, що соціолінгвістична та прагматична компетенції мають бути розвинені до такої міри, щоб студенти могли розуміти, як ключові цінності, переконання та поведінка в академічному та професійному середовищі України відрізняються при порівнянні однієї культури з іншими. По закінченні курсу АМПС студенти зможуть застосовувати міжкультурне розуміння в процесі безпосереднього усного і писемного спілкування в академічному та професійному середовищі, а також належним чином поводити себе й реагувати у типових світських, академічних і професійних ситуаціях повсякденного життя та знати правила взаємодії між людьми у таких ситуаціях.

Практика сьогодення свідчить, що освіта повинна орієнтуватися не лише на задоволення професійних потреб і корпоративних інтересів різних галузей народного господарства. Умови тиску жорсткого конкурентного ринку праці приводять до того, що навчальні заклади мають бути зорієнтовані на збереження людського капіталу суспільства і його ефективне використання, оскільки від людського капіталу і суб'єктивної самооцінки людини в конкретній ситуації на ринку праці залежить конкурентоспроможність людини як суб'єкта діяльності.

Завдання навчальних закладів щодо формування особистості майбутнього спеціаліста впливають із динаміки трансформації українського суспільства. Йдеться не просто про адаптацію до соціально-економічної ситуації в державі; необхідно випереджати її тенденції, формуючи кадровий корпус, орієнтуючись на кращі світові зразки. Змінюється зміст кваліфікації майбутнього фахівця у самій своїй суті: зростає роль соціально-психологічних і особистісних факторів та здатності людини до самоосвіти й саморозвитку, самоконтролю і самовдосконалення. Видозмінюється розуміння поняття освіченості, яка є не просто

певною сумою знань. Вона включає в себе методологічну підготовку, комп'ютерну грамотність і певний рівень інформаційної культури.

Тому однією з головних проблем сучасної вищої освіти є розробка методів, здатних підтримувати в кожного студента прагнення до професійного самовизначення через діагностування професійно значущих якостей особистості, виконання різноманітних професійних проб, раціональну організацію і культуру проходження практики, оцінювання інформаційної забезпеченості та власної інтелектуальної підготовки для рішення практичних завдань визначеного рівня складності тощо.

Тож нові вимоги до підготовки фахівця вимагають і нових методів навчання, серед яких наразі найбільш поширеними є інтерактивні методи, що передбачають певний порядок інформаційної взаємодії між суб'єктом навчального процесу і навчальним середовищем. За всієї різноманітності цих методів їх неодмінною умовою є наявність проблеми та робота над нею в групах, командах, бригадах, прийняття узгодженого рішення й діалог за підсумками роботи. Популярність таких методів не випадкова: сучасні способи виробництва в індустріально розвинених країнах передбачають співробітництво, групові зусилля працівників. Водночас інтерактивні методи навчання дозволяють кожному студенту проявити свої знання, певні якості особистості, риси характеру, розвинути навички усного ділового спілкування, зокрема подання й аргументацію власної точки зору. Тут відпрацьовується також такий важливий процес мислення як рефлексія, самоаналіз та самооцінка. При цьому позиція кожного студента в умовах роботи в групі витримує «пробу на міцність», коли вона стикається з іншими оцінками, іншими інтерпретаціями тієї ж ситуації. Зіткнення, взаємний аналіз незалежних точок зору може виявити силу і слабкість кожної з них, подолати їх обмеженість чи односторонність, створюючи в такий спосіб передумови для здійснення цілеспрямованого пошуку бажаного результату.

Сучасна університетська освіта має забезпечувати підготовку фахівця, здатного не тільки до репродуктивної професійної діяльності, а зорієнтованого на подальшу самоосвіту й саморозвиток, спроможного бути суб'єктом організації власної життєдіяльності. Ці складні завдання випускник університету зможе вирішувати лише за умови самоосвіти й самовиховання впродовж навчання в університеті, оскільки на час навчання у вищій школі припадає період найбільш інтенсивного розвитку інтелектуальних, моральних та фізичних можливостей молоді людини. Саме у студентському віці (17-23 роки) внаслідок психологічних особливостей у молоді найбільш активно виявляється потреба у самовираженні, самоствердженні й самореалізації.

Традиційно під самоосвітою мають на увазі самостійну, цілеспрямовану систематичну

роботу людини над розширенням власних загальних та професійних знань і усуненням недоліків, яка здійснюється з метою максимальної самореалізації та служіння суспільним інтересам.

Головними принципами самоосвіти і саморозвитку, на думку багатьох учених (В.О. Сухомлинський, Л.М. Гришин, В.А. Кан-Калик, Л.І. Рувинський та ін.), мають бути свідомість, активність і цілеспрямованість. Основними мотивами самоосвіти і саморозвитку, як свідчать дослідження вітчизняних учених (С.І. Голошвець, О.М. Сахань, І.В. Серета, О.Г. Харчев, Т.В. Хілько та ін.), виступають майбутня професійна діяльність та особисте життя.

Європейські стандарти навчання в університеті передбачають, що дві третини навчальної діяльності припадають на самостійну роботу студента: пошук, селекцію й обробку необхідної інформації, зіставлення різних точок зору на одну проблему та шляхи її вирішення, критичне осмислення викладеного матеріалу, вироблення власної думки щодо досліджуваної проблеми тощо. Цей принцип перекликається з європейською концепцією «навчання впродовж усього життя» (lifelong learning), оскільки лише сформувавши у студента позитивне ставлення до вивчення іноземної мови, віру у власні сили оволодіти нею та озброївши його навичками самостійного набуття знань із різних джерел, можна забезпечити подальший саморозвиток та самовдосконалення випускника вищої школи.

Оскільки ідеї європейської інтеграції передбачають знайомство не тільки з культурою англійської Великої Британії, але й інших європейських країн, на заняттях слід звертати увагу студентів на той факт, що кожен народ має свою культуру, власні традиції, стиль життя, манеру спілкування, систему цінностей тощо. На прикладі вивчення англійської мови необхідно формувати загальну іншомовну компетенцію студентів, використовуючи для цього нові педагогічні підходи та освітні технології.

Серед розмаїття сучасних підходів до навчання іноземної мови (діялісно-комунікативний, компетентнісний, конструктивістський, контекстний та ін.) виділимо культурологічний підхід як такий, що набуває найбільшого поширення в українських університетах.

Культурологічний підхід у навчанні іноземної мови сприяє перетворенню навчального матеріалу на особистісно-значущий для студентів. Він сприяє не тільки накопиченню знань, скільки вмінню використовувати ці знання в спілкуванні з представниками інших культур і в такий спосіб формує компетентного користувача. Компетентний користувач повинен бути озброєним знанням полікультурного спрямування для того, щоб вміло використовувати ці знання на практиці у культурологічному контексті.

Зміна підходу до навчання вимагає відповідних змін у методиці проведення занять. Для занурення студентів у сферу професійного іншомовного спілкування час переходити від

читання, перекладу й обговорення отриманої інформації до ситуативного моделювання реальних життєвих ситуацій, у яких студент мав би змогу не тільки вправлятись у використанні англійської мови, але й шукав оптимальні рішення професійних проблем.

Зважаючи на те, що зміни у структурі міжнародних відносин, глобалізація та міграційні процеси сприяли переосмисленню мети вивчення іноземних мов, змінилась і мотивація до оволодіння, зокрема, англійською мовою як засобом міжнародного спілкування. Відповідні зміни відбулися і в лінгвістичних та соціально-психологічних концепціях, що лежали в основі навчання англійської мови студентів нефілологічних спеціальностей. Раніше метою лінгвістів було описати правила застосування мовних структур, тобто граматику мови, зараз, завдяки новому зацікавленню іноземними мовами, увага перемістилася від дослідження особливостей літературної мови до

вивчення мови, що використовується в реальному спілкуванні спеціалістів окремої галузі.

Зважаючи на викладене вище, зазначимо, що основними характеристиками євростандартів у навчанні іноземної мови українських студентів є не тільки і не стільки перехід до кредитно-модульної системи, впровадження сучасних підходів до навчання, зміни в методиці проведення занять, – тобто те, за що відповідає університет. Головне – це підготовка наших студентів до навчання за вимогами європейських університетів: усвідомлення відповідальності за навчання, розвиток навичок самостійного учіння, здатність до самоаналізу та самоконтролю – тобто формування таких особистісних якостей кожного студента, за які відповідальність несе він сам, і які дозволили б йому інтегруватись у європейський освітній простір та витримати конкуренцію на міжнародному ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва // К.: Ленвіт, 2003.–273 с.
2. Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів: Монографія / За ред. Г.В. Щокіна. – К.: МАУП – МКА, 1997. – 208 с.
3. Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / За ред. М.М. Заковича. – К.: Знання, 2004. – 567 с.
4. Козлакова Г.О. Інформатизація навчального процесу - передумова інтеграції до європейського освітнього простору // Освіта. – 21-28 липня 2004 р. – С. 2.
5. Козлакова Г.О., Копил Г.О. Сучасні аспекти європейської політики вивчення іноземних мов в університетах // Вища освіта України. – К.: Педагогічна преса, 2004. – Вип. 3. – С. 83-87.
6. Козлакова Г.О. Інноваційні процеси у вищій технічній школі: інтеграція до європейського освітнього простору // Вища освіта України. – К.: Ін-т вищої освіти АПН України. – № 3, 2005. – С. 36-39.
7. Ніколаєва С.Ю. Сучасні тенденції мовної освіти в Україні // Мовна освіта: шлях до євроінтеграції: Тези доповідей / За ред. С.Ю. Ніколаєвої, К.І. Онищенко. – К.: Ленвіт, 2005. – 290 с.
8. Основні засади розвитку вищої освіти України. – Частина 3 / За ред. С.М. Ніколаєнка. Упорядники: Степко М.Ф., Болубаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – 181 с.
9. Першукова О.О. Переосмислити мету // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – № 4. – С. 116-122.
10. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Кол-в авторів: Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін. – К.: Ленвіт, 2005. – 119 с.

Рецензенти: д.пед.н., професор Савінкова Л.О.;
д.пед.н., професор Букач М.М.

© Гришкова Р.О., 2010

Стаття надійшла до редколегії 29.04.2010 р.